

Capitolul 5 – DEZVOLTAREA ABORDĂRILOR TEORETICE PRIVIND VULNERABILITATEA SOCIALĂ BAZATĂ PE VENIT

Chapter 5 – DEVELOPING THEORETICAL APPROACHES TO INCOME BASED SOCIAL VULNERABILITY

Irina PAHOMII¹
Cristina UNGUR²

Abstract³

Social vulnerability is a complex and interdisciplinary concept, applicable in a variety of fields, from environmental changes to inequalities based on economic, health or other criteria. However, existing theoretical approaches do not contain a fundamental concept of income-based social vulnerability. For these reasons, we intend to develop the given concept in order to create a theoretical basis for public policies, social assistance programs and social protection measures aimed at reducing this vulnerability and supporting people at risk. The research methods used in this study are: bibliographic documentation, observation, synthesis and interpretation of information. The theoretical importance of research derives from the contribution to the development of knowledge in the field of economic and social sciences. At the same time, from an applicative point of view, through the clear conceptualization of the income-based social vulnerability, the most vulnerable groups will be identified, allowing efficient and targeted targeting of resources to those most in need. The results of the study will lead to increased awareness among the public, politicians and non-governmental organizations about the challenges and risks faced by low-income individuals.

Keywords: social, income, risk, developing, organization

JEL: E01, E62

Introducere

Conceptul de vulnerabilitate socială reprezintă un domeniu de cercetare complex și interdisciplinar, având aplicabilitate largă în diverse domenii, de la ecologie la sănătate și politică socială. Această cercetare își propune să aprofundeze înțelegerea și aplicarea vulnerabilității sociale, recunoscând caracterul său dinamic și multidimensional. Schimbările tehnologice din ultima perioadă impun comportamente noi pentru consumatori. Însă, incluziunea socială și financiară a oamenilor devine foarte dificilă atunci când vorbim despre grupuri sociale cu venituri mici. În acest sens, analiza vulnerabilității sociale devine indispensabilă pentru a dezvolta politici și intervenții care să răspundă eficient nevoilor celor mai expuse grupuri.

În acest articol este cercetat conceptul de vulnerabilitatea socială, privit prin prisma componentei economice și sunt analizate aspectele teoretice ale acestei dimensiuni economice, ceea ce poate influența capacitatea indivizilor și comunităților de a face față și de a se recupera din situații de risc, oferind o bază solidă pentru intervenții strategice și politici publice mai incluzive și reziliente.

¹ Cercetător științific, Institutul Național de Cercetări Economice al Academiei de Studii Economice din Moldova, Chișinău, Republica Moldova, braga.pahomiiirina@gmail.com

² Cercetător științific dr.coordonator, Institutul Național de Cercetări Economice al Academiei de Studii Economice din Moldova, Chișinău, Republica Moldova, cristinaungur@ymail.com

³ **Acknowledgement.** The article was developed within the framework of the Project for young researchers 24.80012.0807.09TC "Fortification of scientific and methodological support to reduce social vulnerability by increasing the level of financial inclusion of low-income groups" (2024-2025).

Gradul de cercetare a problemei la nivel național și internațional

Conceptul de vulnerabilitate socială este unul extrem de complex, depășind limitele unui singur domeniu științific. Interdisciplinaritatea sa face ca definirea exactă să fie dificilă, dar îi permite totodată aplicarea într-o varietate largă de arii de cercetare, de la schimbările de mediu la inegalitățile din sănătate. Această universalitate a conceptului este în mare măsură influențată de componenta socială, care conferă termenului caracterul său transcendent.

Unul din aspectele prin care este privită vulnerabilitatea socială în literatura științifică este desigur excluziunea socială (Schierup & Krifors, 2015), astfel persoanele sau grupurile social vulnerabile sunt expuse unui risc crescut de excluziune socială. În general, vulnerabilitatea socială se referă la o potențială nesiguranță a unei persoane, grup de persoane sau comunități în raport cu anumite condiții sociale. Însă această perspectivă este destul de superficială și prezintă doar una din fațetele vulnerabilității sociale. În acest sens în literatura științifică, dar și în cadrul rapoartelor analitice prevăzute pentru radiografierea situațiilor și prezentarea unui sumar către factorii de decizie (Gassmann, Berulava, & T'ok'mazišvili, 2013) vulnerabilitatea socială este definită ca riscul de a fi incapabil de a participa deplin în viața economică, socială și civilă a societății din care persoana sau grupul de persoane face parte. Wisner în lucrarea sa (Wisner, 2016) menționează că vulnerabilitatea socială implică o multitudine de caracteristici a persoanelor sau a grupurilor care expun persoanele către diferite riscuri și limitează capacitatea de a anticipa, de a face față și de a se recupera după o anumită situație complicată. În lucrarea altor cercetători (Mah, Penwarden, Pott, Theou, & Andrew, 2023) vulnerabilitatea socială este definită ca o periclitare a vieții sau a modului de viață obișnuit de anumite riscuri sau evenimente intensificate de condițiile sociale dezavantajoase. În acest caz autorii pe de o parte nominalizează prezența unor riscuri sau situații riscante, iar pe de altă parte nominalizează și evidențiază și importanța condițiilor sociale dezavantajoase.

Fățeta socială este una intrinsecă atunci când abordăm o anumită situație sau aspect legat de persoană sau grupuri de persoane, comunități sau societăți la nivel general, anume acest fapt explică utilizarea atât de largă a conceptului de vulnerabilitate socială în literatură. Chiar dacă vulnerabilitatea socială pare un termen exclusiv social acesta este foarte frecvent utilizat în cadrul lucrărilor din domeniul ecologic sau în cadrul lucrărilor care analizează schimbările de mediu (Füssel, 2007; Kuhlicke, Scolobig, Tapsell, Steinführer, & De Marchi, 2011; Roy, Majumder, Bose, & Chowdhury, 2024). De asemenea, conceptul de vulnerabilitate socială a fost foarte intens aplicat și în literatura din domeniul medical (Mladenov & Brennan, 2021; Mah, Penwarden, Pott, Theou, & Andrew, 2023), sănătatea de alt fel fiind un domeniu social important. Totodată vulnerabilitatea socială este foarte intens studiată atât la nivel național sau sub-național (Roncancio, Cutter, & Nardocci, 2020; Roy, Majumder, Bose, & Chowdhury, 2024) cât și la nivel regional, referindu-se la întreg arealul european (Ranci, Social vulnerability in Europe, 2010).

Este important să menționăm că lucrările de specialitate nu se limitează doar la definirea și conceptualizarea termenului de vulnerabilitate socială, dar îl privesc dintr-o perspectivă mai largă și mai aplicativă. În cadrul cercetărilor din domeniu sunt identificate nu doar profilurile specifice de risc ale vulnerabilității sociale, dar chiar natura însăși a riscurilor, evoluând de la situații concrete – cum ar fi lipsa locului de muncă – spre ceva destul de specific cum ar fi nivelul de expunere, dar și modul de confruntare a unor situații de incertitudine și inechitabilitate (Ranci, 2010). Din această perspectivă riscurile vulnerabilității sociale nu sunt legate doar de situații concrete și palpabile, dar și de anumite aspecte mai puțin perceptibile la nivel material. Astfel, un nivel înalt de inechitabilitate sau discriminare într-o comunitate sau la nivelul societății generale

poate prezenta un factor de risc crescut pentru apariția vulnerabilității sociale în anumite grupuri sociale.

Rezultate și discuții

În pofida faptului că conceptul de vulnerabilitate socială este intens utilizat în literatura ce vizează schimbările de mediu sau alte domenii conexe cu acesta (Mladenov & Brennan, 2021), definițiile propuse, dar și perspectivele descrise în cadrul lucrărilor științifice analizate, ne dau posibilitatea să deducem anumite elemente definitorii ale vulnerabilității sociale care ne permit identificarea, dar și înscrierea acestui concept în demersul științific ales:

- Este o caracteristică a persoanei, a gospodăriei sau a unei instituții;
- Reprezintă o incapacitate de anticipa, de a face față, de a rezista sau de a se recupera/redresa sau toate împreună;
- Trebuie analizată în raport cu reziliența socială;
- Implică riscuri și/sau potențiale pierderi (ex. pierderea stabilității și certitudinii).

O perspectivă practică asupra conceptului de vulnerabilitate socială și cum acesta poate fi inclus în analize este prezentată de Cutter și colegii în lucrarea din 2009 (Cutter, Emrich, Webb, & Morath, 2009). Astfel, în cadrul acestei lucrări cercetătorii prezintă caracteristicile populației care influențează nivelul vulnerabilității sociale, evidențiind că vulnerabilitatea socială nu prezintă doar o însușire în sine, ci este supusă unei dinamici. Ideea dinamicii vulnerabilității sociale este reliefată și într-o altă lucrare (Ranci & Migliavacca, 2010).

Analiza abordărilor teoretice existente ne permit să deducem factorii care determină vulnerabilitatea socială și anume:

- Lipsa accesului la resurse – cu referire la diferite tipuri de resurse începând de la cele financiare și finisând cu cele informaționale. Acest factor este deosebit de important în contextul incluziunii financiare și sociale a grupurilor vulnerabile. Or, în condițiile dezvoltării informaționale actuale lipsa unor abilități sau lipsa unor cunoștințe actualizate poate determina riscul unei excluziuni sociale;
- Acces limitat la putere sau la reprezentativitate politică;
- Capital social limitat, incluzând și rețelele/conexiuni sociale limitate – lipsa unor conexiuni sociale puternice poate determina riscul abandonului sau a excluziunii sociale a persoanelor;
- Credințe și obiceiuri – anumite obiceiuri care sunt înrădăcinate în anumite stereotipuri pot determina riscul apariției, dar și menținerii vulnerabilității sociale;
- Caracteristicile fizice și tehnice ale locuințelor – condițiile nefavorabile de trai indică asupra unor deficiențe multiple, începând de la cele financiare și finisând cu lipsa unor capacități sau posibilități de a face față sau de a reveni la o situație de stabilitate;
- Probleme de sănătate, limitări fizice ale persoanelor;
- Lipsa sau accesul limitat la servicii de infrastructură critice, cum ar fi comunicațiile, alimentarea cu energie electrică etc.

De asemenea în literatura de specialitate este prezentată importanța, dar și modele de integrare a conceptului vulnerabilității sociale în politici sau în strategii de intervenție pentru managementul situațiilor de hazard indiferent de natura acestuia – naturală sau socială (Füssel, 2007; Kuhlicke, Scolobig, Tapsell, Steinführer, & De Marchi, 2011; Mladenov & Brennan, 2021). În baza cunoștințelor și informațiilor științifice deținute la moment pot fi creați diverși indici și trasate dimensiuni de măsurare a vulnerabilității sociale. Un astfel de instrument pe larg analizat,

dar și utilizat este Indexul Vulnerabilității Sociale (Wisner, 2016; Cutter, 2024). Este evidențiată importanța utilizării acestui instrument de măsurare a vulnerabilității sociale pentru planificarea intervențiilor în situații de risc (de Oliveira Mendes, 2009). Este important să menționăm că acest index este prevăzut în mare parte pentru a acoperi riscurile naturale, iar în perspectivă socială generală un asemenea index lipsește.

Dacă în cadrul lucrărilor științifice termenul de vulnerabilitate socială este discutat și analizat foarte detaliat, atunci din perspectiva cadrului legislativ aceasta prezintă anumite lacune. Cadrul normativ al Republicii Moldova nu definește conceptul de „vulnerabilitate socială”. Însă, termenul de vulnerabilitate este utilizat pentru a explica noțiunea de persoană vulnerabilă, referindu-se la persoana care se află în situații care împiedică activitatea normală a acesteia din punct de vedere economic, educativ, social etc. În acest sens, Legea Asistenței sociale doar menționează termenul de „persoană și familie socialmente vulnerabile”, această sintagmă este utilizată în cadrul art. 1 al prezentei legi pentru definirea termenului de persoană și familie defavorizată (Legea, nr. 547, 2024). Termenul sau sintagma categorie/grup social vulnerabil apare de asemenea și în alte acte legislative. Un exemplu în acest sens este Programului național privind prevenirea și combaterea violenței față de femei și a violenței în familie pentru anii 2023-2027 (Parlamentul Republicii Moldova, 2023). Cadrul legislativ al României la fel utilizează termenul de vulnerabilitate pentru a identifica grupurile social vulnerabile și privește vulnerabilitatea prin prisma excluziunii sociale. Acești factori sunt identificați în Strategia națională privind incluziunea socială și reducerea sărăciei pentru perioada 2022-2027 emisă de Guvernul României la 30 martie 2022 (Guvernul României, 2022). Este important să menționăm că cadrul legislativ național la fel privește grupurile social vulnerabile prin prisma riscului excluziunii sociale, aceasta fiind paradigma centrală, nelimitându-se doar la aspecte legate de sărăcie (Carata, 2019).

Faptul că în cadrul legislativ lipsește o definiție normativă și clară a vulnerabilității sociale este determinat de lipsa unui consens asupra acestui concept anume din cauza multidimensionalității acestuia. O definiție îngustă ar putea reduce din aria de aplicare a acestui termen. În acest sens putem menționa că o conceptualizare a termenului la nivel academic poate fi un obiectiv mult mai important, pentru că aceasta va permite ulterior orientarea diferitor sectoare politice pe paradigma necesară decât o definiție vagă a termenului în cadrul unor politici specifice.

Este important să menționăm că termenul de vulnerabilitate socială este un concept pe larg utilizat în discursul și activitatea ONG-urilor sau organizațiilor internaționale. Astfel, instituțiile internaționale și ONG-urile recunosc existența multiplelor fațete ale vulnerabilității sociale, dar și caracterul multidimensional al acestui concept (UNDP, 2016). Una din ideile centrale conturate în cadrul activităților realizate de către instituțiile internaționale este evidențierea necesității de a reliefa vulnerabilitatea socială pentru a putea ulterior trasa strategii eficiente de intervenție (Consiliul Europei, 2024).

Unul din obiectivele centrale urmărite în cadrul acestei lucrări este conceptualizarea vulnerabilității sociale din perspectivă economică. Domeniul economic este profund interconectat cu cel social, deoarece orice activitate umană contemporană implică relații sau acțiuni economice. În plus, conturarea unei viziuni asupra unei anumite dimensiuni a vulnerabilității sociale va facilita optimizarea eforturilor de analiză a acestui fenomen și îl va direcționa către scopul general al cercetării ulterioare.

Componenta economică are o implicație considerabilă asupra apariției sau avansării stării de vulnerabilitate socială. Or, acesta este nivelul de bază, cel mai vizibil și sesizabil al vulnerabilității sociale, din această cauză apare riscul de a confunda vulnerabilitatea socială cu sărăcia. Sărăcia este totuși un fenomen diferit, care mai degrabă denotă prezența unei

vulnerabilități severe (Ranci & Migliavacca, 2010; Fekete, 2019). Este important să menționăm că aspectul economic al vulnerabilității sociale poate fi analizat din diverse perspective – venitul persoanei sau gospodăriei, statutul ocupațional etc. Este evident că componentele economice sunt interconectate între ele, generând un efect de complementaritate, însă în cadrul acestei analize ne vom rezuma la vulnerabilitatea socială bazată pe venit.

Pentru a putea înscrie vulnerabilitatea socială bazată pe venit într-un cadru normativ și științific ce îl vom urma în continuare vom începe de la identificarea locului pe care îl are venitul în expunerea unei persoane, gospodării sau grup la riscul vulnerabilității. Societatea actuală este într-o transformare ce ar părea revoluționară comparativ cu perioadele precedente. Or, actualmente relativismul unei situații sau stări sociale este foarte înalt raportat atât la nivel inter cât și intra țări. Acest relativism sau această volatilitate a vulnerabilității sociale bazate pe venit este în mare parte determinată de standardele de viață care atât au crescut în timp, cât și prezintă discrepanțe majore privite din perspectivă regională. Astfel, o persoană, gospodărie sau grup de persoane pot fi considerate social vulnerabile în baza venitului doar fiind raportate la altele din aceeași comunitate/societate. Importanța transformărilor, dar și a standardelor de viață este subliniată în mai multe lucrări din domeniu atunci când se discută vulnerabilitatea socială (Ranci, 2010; Gassmann, Berulava, & T'ok'mazišvili, 2013; Fekete, 2019). Totodată această legătură reconfirmă caracterul dinamic și inconstant al vulnerabilității sociale. Un venit mic/insuficient sau un venit instabil menținut pentru o perioadă mai lungă determină deteriorări critice a capacității de a rezista sau de a face față anumitor riscuri sau situații cu care se confruntă o persoană/gospodărie în procesul său existențial. Totodată, după cum am menționat mai devreme acest concept prezintă o legătură foarte puternică cu standardele de viață, din acest considerent una și aceeași persoană/gospodărie poate fi considerată social vulnerabilă sau nu în dependență de contextul socioeconomic sau sociocultural în care este plasată. Pentru excluderea unei asemenea dualități este important să considerăm caracterul volatil al vulnerabilității, dar și să identificăm unele instrumente obiective care ne-ar permite identificarea situației vulnerabilității. Ranci și Migliavacca menționează despre pragul de sărăcie pe venit (Ranci & Migliavacca, 2010). Astfel, orice cădere sub acest prag determină creșterea probabilității de a fi încadrat sau de a fi expus riscului de vulnerabilitate socială, culminând cu apariția stării de sărăcie.

Vulnerabilitatea socială bazată pe venit transcende vulnerabilitatea socială cauzată de statutul ocupațional, venitul neimplicând doar salarizarea. Astfel, în raportul cu privire la vulnerabilitatea socială și economică din Georgia este menționată și importanța economiilor (savings), dar și prezența unor bunuri care pot fi utilizate în situațiile de criză în calitate de surse de venit (Gassmann, Berulava, & T'ok'mazišvili, 2013), pentru ameliorarea situației de vulnerabilitate sau chiar pentru eliminarea acesteia. Totuși considerăm că prezența economiilor reprezintă un aspect mai important și mai oportun atunci când considerăm reziliența socială sau economică. Or, ralierea pe prezența anumitor bunuri în procesul de soluționare a vulnerabilității de fapt indică una din situațiile de vulnerabilitate socială puternică raportată la majoritatea populației.

Unul din aspectele importante care trebuie remarcat în analiza vulnerabilității sociale bazate pe venit este nu doar prezența sau quantumul veniturilor disponibile, dar și capacitatea sau abilitățile de gestionare oportună a acestor venituri. Astfel, în definirea vulnerabilității sociale bazate pe venit este importantă integrarea ambelor aspecte – prezența efectivă a veniturilor, dar și capacitatea de gestionare eficientă a acestora. În acest sens un aport esențial și determinant îl are educația financiară. Prin educație financiară pot fi dezvoltate anumite modele eficiente de

gestionare a banilor, dar și poate fi crescut nivelul de conștientizare a importanței securității financiare și a riscurilor de escrocherii financiare.

Concluzii

În concluzie trebuie să menționăm că înțelegerea clară și comprehensivă a vulnerabilității sociale este critică și imperativă în procesul de trasare a unor intervenții sau în încercarea de a contura răspunsuri efective, specifice și contextuale în vederea dezvoltării unor sisteme, comunități, societăți reziliente și sustenabile.

Chiar dacă vulnerabilitatea socială bazată pe venit reprezintă doar una din laturile multi-aspectuale ale vulnerabilității sociale aceasta determină repercusiuni grave în toate domeniile vieții persoanei sau gospodăriei. Vulnerabilitatea socială bazată pe venit determină inconsecvențe în parcursul normal și sigur al oricărei gospodării începând de la aspectele legate de asigurarea unui minim necesar pentru existență și finisând cu inoportunități de incluziune socială generală. Anume din această cauză este necesară o abordare profundă a acestui aspect ce va cuprinde nu doar conceptualizarea teoretică a termenului, dar și o explorare empirică atât a nivelului efectiv a vulnerabilității sociale bazate pe venit, cât și a nivelului de cunoștințe individuale cu privire la aspectele ce țin de siguranța financiară.

Bibliografie

1. Carata, D. (2019), *Dreptul protecției sociale*. Chișinău: Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”.
2. Consiliul European. (2024), *Proiectul ROMACT. COPII ÎN SITUAȚII DE VULNERABILITATE: evaluări, probleme și soluții propuse*. Piatra Neamț: CE.
3. Cutter, S. L. (2024), The Origin and Diffusion of the Social Vulnerability Index (SoVI). *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 109, e-104576. doi:<https://doi.org/10.1016/j.ijdr.2024.104576>
4. Cutter, S. L., Boruff, B. J., & Shirley, W. (2003), Social Vulnerability to Environmental Hazards. *Social Science Quarterly*, 84(2), 242-261.
5. Cutter, S. L., Emrich, C. T., Webb, J. J., & Morath, D. (2009), *Social vulnerability to climate variability hazards: A review of the literature*. University of South Carolina, Hazards and Vulnerability Research Institute. Department of Geography . Columbia: Oxfam America .
6. de Oliveira Mendes, J. M. (2009), Social vulnerability indexes as planning tools: beyond the preparedness paradigm. *Journal of Risk Research*, 12(1), 43-58. doi:<https://doi.org/10.1080/13669870802447962>
7. Fekete, A. (2019), In A. Fekete, & J. J. Bogardi, *Resilience and Vulnerability: Conceptual revolution (s) or only revolving around words? A collection of essays, working papers and think pieces from the period 2008-2018* (pp. 5-15). Cologne: Integrative Risk and Security Research.
8. Füssel, H. M. (2007), Vulnerability: A generally applicable conceptual framework for climate change research. *Global environmental change*, 17(2), 155-167. doi:<https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2006.05.002>
9. Gassmann, F., Berulava, G., & T'ok'mazišvili, M. (2013), *Economic and social vulnerability in Georgia*. Tbilisi: UNDP.
10. Guvernul României. (2022), *Strategia națională privind incluziunea socială și reducerea sărăciei pentru perioada 2022-2027*. publicată la 30 martie 2022.
11. Kuhlicke, C., Scolobig, A., Tapsell, S., Steinführer, A., & De Marchi, B. (2011), Contextualizing social vulnerability: findings from case studies across Europe. *Natural hazards*, 58, 789-810. doi:<https://doi.org/10.1007/s11069-011-9751-6>
12. Legea, nr. 547. (2024), *Legea nr 547 din 25.12.2003 a asistenței sociale*. Parlamentul Republicii Moldova.
13. Mah, J. C., Penwarden, J. L., Pott, H., Theou, O., & Andrew, M. K. (2023), Social vulnerability indices: a scoping review. *BMC public health*, 23(1), e-1253. doi:<https://doi.org/10.1186/s12889-023-16097-6>

14. Mladenov, T., & Brennan, C. S. (2021), Social vulnerability and the impact of policy responses to COVID-19 on disabled people. *Sociology of Health & Illness*, 43(9), 2049-2065. doi:<https://doi.org/10.1111/1467-9566.13379>
15. Parlamentul Republicii Moldova. (2023), *Programul național privind prevenirea și combaterea violenței față de femei și a violenței în familie pentru anii 2023-2027*.
16. Ranci, C. (2010), Social vulnerability in Europe. In C. Ranci, *Social vulnerability in Europe: The new configuration of social risks* (pp. 3-24). London: Palgrave Macmillan UK. doi:https://doi.org/10.1057/9780230245778_1
17. Ranci, C., & Migliavacca, M. (2010), Social Vulnerability: A Multidimensional Analysis. In C. Ranci, *Social Vulnerability in Europe* (pp. 219-249). London: Palgrave Macmillan. doi:https://doi.org/10.1057/9780230245778_9
18. Roncancio, D. J., Cutter, S. L., & Nardocci, A. C. (2020), Social vulnerability in Colombia. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 50, e-101872. doi:<https://doi.org/10.1016/j.ijdrr.2020.101872>
19. Roy, S., Majumder, S., Bose, A., & Chowdhury, I. R. (2024), Mapping the vulnerable: A framework for analyzing urban social vulnerability and its societal impact. *Societal Impacts*, 3, e-100049. doi:<https://doi.org/10.1016/j.socimp.2024.100049>
20. Schierup, C. U., & Krifors, K. (2015), Social exclusion: Migration and social vulnerability. In M. Dahlstedt, & A. Neegaard, *International Migration and Ethnic Relations* (pp. 218-244). London: Routledge. doi:10.4324/9781315764979
21. UNDP. (2016), *Putting people first: Practices, challenges and innovations in characterizing and mapping social groups*. New York: UNDP.
22. Wisner, B. (2016), Vulnerability as concept, model, metric, and tool. In *Oxford research encyclopedia of natural hazard science* (pp. 2-51). Oxford University Press USA. doi:10.1093/acrefore/9780199389407.013.25